

Αλέξης
Πανσέληνος
Λάδι
σε καμβά

ΤΟΤΕ ΑΚΟΜΑ ΤΑ ΚΑΛΟΚΑΙΡΙΑ είχαν τη γεύση της αιωνιότητας. Έρχονταν και έμοιαζε πως ποτέ δεν θα τελειώσουν. Τρεις μήνες διακοπές μετά το σχολείο ήταν ένα διάστημα που χωρούσε μια ολόκληρη ζωή. Το ίδιο αργότερα, σαν άρχισα να σπουδάζω. Τότε πια μπορούσα να διαθέσω τον χρόνο κατά τις επιθυμίες μου, να φύγω στα νησιά με φίλους παλιούς ή τους καινούργιους που είχα κάνει στην ΑΣΚΤ, ζωγράφους, γλύπτες, χαράκτες και δυο που σπούδαζαν σκηνογράφοι και μια μέρα, κάποτε, θα διέπρεπαν στο θέατρο, όπως άλλωστε διέπρεψαν οι περισσότεροι από τους συμμαθητές μου.

Το 1966 οι γονείς μου θα επαναλάμβαναν την καλοκαιρινή ρουτίνα που είχαν καθιερώσει χρόνια, ένα δεκαπενθήμερο στο ξενοδοχείο της πλατείας Πλάτανου στην Κηφισιά, απογεύματα στον Βάρσο παραδίπλα, στο ζαχαροπλαστείο Μιλάνου επί της λεωφόρου σπανιότερα και περιπάτους ως το *Coq d'Or* στο Κεφαλάρι, κάτω από τα μεγάλα πλατάνια και τους σκουριασμένους κορμούς των

ευκαλύπτων. Ο πατέρας μου θα κολλούσε με σελοτέιπ μια καλλιγραφημένη επιγραφή «Επιστρέφουμε 25 Αυγούστου» στο κρύσταλλο της πόρτας του μαγαζιού και η μητέρα μου ετοίμαζε βαλίτσες λες και ήταν να ταξιδέψουν στο εξωτερικό — το άπιαστο όνειρό της.

Εκείνη τη χρονιά ο πατέρας μου το είχε πια αποδεχτεί πως δεν θα ασχοληθώ με το κατάστημα όπου πουλούσε ηλεκτρικά είδη, πλυντήρια, ψυγεία, ανεμιστήρες, κουζίνες και κάτι φτηνούς αμερικάνικους δίσκους, ευκαιρία, που του είχε υποδείξει κάποιος φίλος του, μουσικός της Κρατικής Ορχήστρας. Οι δίσκοι αυτοί ήταν το αντίστοιχο του paperback στα βιβλία: φτηνό σέλακ, σκληρό και εύθραυστο, θήκες από χαρτόνι, χωρίς εσωτερικό περίβλημα προστασίας, με κάποια ζωγραφιά στο μπρος μέρος και φωτογραφίες των άλλων δίσκων της σειράς στο πίσω· όσο για τους εκτελεστές οι περισσότεροι ήσαν άγνωστοι, οι ορχήστρες συχνά ήταν γραμμένες με διαφορετικά ονόματα, ψευδώνυμα και τα δύο, στο εξώφυλλο και στη μικρή ετικέτα που θύμιζε τους παλιούς 78άρηδες. Ενώ οι γνωστές εταιρείες πουλούσαν τους δίσκους τους διακόσιες δραχμές (οι στερεοφωνικοί έκαναν διακόσιες είκοσι), οι Remington που πουλούσε ο πατέρας μου, μέσω κάποιας μυστήριας διαδικασίας για την εισαγωγή τους, έκαναν εκατό μόνο. Η εταιρεία είχε κλείσει από το '57 και ένα μέρος του στοκ πουλήθηκε, σε εξευτελιστική τιμή, σε κάποιους. Ένας δίσκος τού κόστιζε γύρω στις δέκα δραχμές· το υπόλοιπο

ήταν κέρδος. Το πρόβλημα είναι πως πολύ λίγοι αγόραζαν αυτούς τους άγνωστους εκτελεστές και μάλιστα στις μονοφωνικές ηχογραφήσεις τους, ενώ οι στερεοφωνικές είχαν πια επικρατήσει.

Με τα ψυγεία και τις κουζίνες ο ανταγωνισμός ήταν σκληρός. Υπήρχαν στην Ομόνοια και στην αρχή της Σταδίου, καθώς και στην πιο περίοπτη πλατεία Κλαυθμώνος, μεγάλα καταστήματα που και πιο φτηνά πουλούσαν και δόσεις έκαναν – κάτι που ο πατέρας μου στο μαγαζάκι της Ιπποκράτους δεν μπορούσε να το κάνει. Πριν ακόμα μπω στη Σχολή, οικονομικά είχαμε πάρει μια κατηφόρα που θα συνεχιζόταν για χρόνια έπειτα από την αποφοίτησή μου. Αλλά δεν θέλω από τώρα να φτάσω εκεί.

Ο πατέρας μου δεν ήταν αυτό που λέμε «έμπορος». Προερχόταν από καλή νησιώτικη οικογένεια, ανήκε δηλαδή στην κατηγορία των ανθρώπων που δεν έχουν ανάγκη να κοπιάσουν πολύ για να ζήσουν. Το εμπόριο ήταν ένας συμβιβασμός, μια επιλογή που δεν βασίστηκε στην ικανότητά του να αγοράζει φτηνά και να πουλά ακριβά, αλλά στην προτίμησή του να κάθεται πίσω από ένα γραφείο, να κάνει τα βασικά για την ενημέρωση του Βιβλίου Αποθήκης και του Καθολικού, και κατά τα άλλα να κλείνει την ώρα που τα καταστήματα έκλειναν και να συναντά τις παρέες του.

Η πραγματική του αγάπη ήταν η μουσική, που ποτέ δεν μπόρεσε να σπουδάσει επειδή οι δικοί του είχαν εναντιω-

θεί κάθετα στην επιθυμία του να κάνει μαθήματα με μια ντόπια δασκάλα του πιάνου και αργότερα να μπει σε Ωδείο στην Αθήνα. Έφυγε από το νησί για να σπουδάσει στην Ανωτάτη Εμπορική, πάντα ελπίζοντας να γίνει δεκτός στο Ωδείο, ακόμα και σε μια ηλικία που πια δεν είχε νόημα. Έχοντας παντρευτεί και συμβιβαστεί με τη ματαιώση του ονείρου του, σχημάτισε μια καλή δισκοθήκη και αγαπούσε να διευθύνει την ορχήστρα που φανταζόταν απλωμένη μπρος του, στο μικρό σαλόνι του σπιτιού μας, κραδαίνοντας μια βελόνα του πλεξίματος της μητέρας μου. Κυριακές στην Κρατική, στον Ορφέα, και σπανιότερα με τη μητέρα μου στη Λυρική. Κάτω από τον αποτυχημένο έμπορο κρυβόταν ένας γεννημένος μαέστρος.

Η μητέρα μου, που ζούσε κάτω από τη συνεχή απειλή της πτώχευσης, και είχε αναλάβει να κουμαντάρει τα λιγοστά χρήματα που έφταναν στο οικογενειακό ταμείο, κατά βάθος θα προτιμούσε κι αυτή να με έβλεπε να αναλαμβάνω την επιχείρηση, με την ενέργεια του νέου ανθρώπου και την απαραίτητη επιμέλεια, για να αισθανθεί ασφάλεια. Και τούτο, παρά το γεγονός πως η δική της αγάπη για τη ζωγραφική ήταν που καθόρισε τόσο νωρίς τις προσωπικές μου καλλιτεχνικές επιλογές. Είχε αμέτρητα άλμπουμ από τα μεγάλα μουσεία, το Πράδο, το Ερμιτάζ, το Λούβρο, την Άλτε Πινακοτέκ, το Βατικανό, την Ουφίτσι, την Ακαντέμια της Φλωρεντίας, και πολλά άλλα, όπως του Ορσέ, της Νάσιοναλ Γκάλερι και της Τέιτ Γκάλερι του Λονδίνου. Την

έβλεπα να τα φυλλομετράει και να ξεχνιέται στις ανοιχτές τους σελίδες, τις ώρες που δεν είχε δουλειές στο σπίτι, αναπολώντας τα λίγα που είχε επισκεφτεί, παλιά, στο Παρίσι και στο Λονδίνο, και ονειροπολώντας τα ταξίδια που τώρα πια δεν μπορούσε να κάνει για να δει από κοντά και τα άλλα.

Γεννημένη στο Ξυλόκαστρο, από κερκυραϊκή οικογένεια, είχε παιδεία γαλλική καθώς έβγαλε το σχολείο στις Καλόγριες του Σεν Ζοζέφ της Χαριλάου Τρικούπη. Η λεπτή ομορφιά της και η εξαιρετική της καλλιέργεια μάγεψαν τον πατέρα μου, που την ερωτεύτηκε κεραυνοβόλα και σύντομα παντρεύτηκαν. Ήταν μόλις δυο χρόνια πιο μικρή από εκείνον.

Μεγάλο θαυμασμό έτρεφε για τον ζωγράφο Φαίδωνα Καραλή, τον παιδικό φίλο και συμπατριώτη του πατέρα μου που πότε πότε ερχόταν στην Αθήνα από το νησί της κοινής καταγωγής τους, την εποχή που εγώ πήγαινα ακόμα στο δημοτικό. Όταν μας επισκεπτόταν, η μητέρα μου πάσχιζε να του αποσπάσει μερικές ώρες και να μιλήσει μαζί του για ζωγράφους, τεχνοτροπίες, πίνακες και εκθέσεις. Για τον πατέρα μου «ο Φαίδων» ήταν υπόδειγμα, κάποιος που, αν και τώρα ζούσε απομονωμένος στο χωριό του, είχε τολμήσει και είχε καταφέρει να γίνει αυτό που πάντα ήθελε: ένας καλλιτέχνης, ένα σπουδαίος, κατά τη γνώμη του πατέρα μου, ζωγράφος. Τον θαύμαζε και τον ζήλευε μαζί.

Ο Καραλής ερχόταν, τότε παλιά, στην Αθήνα για τις υποθέσεις του, γιατρούς κυρίως έλεγε ο πατέρας μου, αλλά και για τις εκθέσεις ζωγραφικής, τα θέατρα, τις συναυλίες. Έμενε στο παρακμασμένο Μπάγκειον. Οι δικοί μου του έκαναν το τραπέζι κάποια μεσημέρια που εγώ έλειπα στο σχολείο (πήγαινα τότε στο Βαρβάκειο της οδού Κωλέττη). Ήταν και φιλόμουσος και από το μαγαζί μας —χαριστικά πιστεύω— αγόραζε κανέναν από αυτούς τους Remington, αν και ποτέ δεν σχολίασε ούτε τις ηχογραφήσεις ούτε τις εκτελέσεις.

Εκθέσεις στην Αθήνα είχε πραγματοποιήσει τρεις ή τέσσερις, οι κριτικές για τα έργα του ήταν άλλες καλές, άλλες χλιαρές και άλλες ξεκάθαρα εχθρικές. Η τελευταία του, όπως είχα ακούσει από τους δικούς μου, αποδοκιμάστηκε από τους τεχνοκριτικούς που χαρακτήρισαν την αλλαγή της τεχνοτροπίας του (ως τότε ιμπρεσιονιστικής μάλλον) σαν μίμηση του Ντε Κίρικο. Φαίνεται πως αυτή ήταν η χαριστική βολή στην ούτως ή άλλως αμφίρροπη αυτοπεποίθησή του (ή στην καλλιτεχνική του αυταρέσκεια) και δεν έκανε ποτέ ξανά έκθεση, προτιμώντας την απομόνωση στο χωριό του, εκεί όπου ήταν πραγματικός άρχοντας, παλιό σόι, με το μεγαλύτερο και ωραιότερο σπίτι, ζωγραφίζοντας ξανά τους ελαιώνες του νησιού που τον είχαν κάνει γνωστό παλιότερα.

Η δική μου κλίση στη ζωγραφική φάνηκε νωρίς. Στο σχολείο έπαιρνα τους καλύτερους βαθμούς στα Τεχνικά,

οι δάσκαλοι με είχαν για παράδειγμα, οι ώρες της προσωπικής μου αργίας περνούσαν μέσα σε χαρτιά, νερομπογιές, παστέλ και χρωματιστά μολύβια, πάνω σε ένα γραφείο που θύμιζε παλέτα από τα πασαλειμμένα χρώματα· και τα χέρια μου ποτέ δεν κατάφερναν να μείνουν τελείως καθαρά, χωρίς λεκέδες από τις μπογιές. Η ζωγραφική με κρατούσε όλη μέρα σκυμμένο πάνω από το θαύμα, στην αρχή ενός απλού λευκού χαρτιού, αργότερα των μπλοκ ιχνογραφίας, μετά των πιο καλών χαρτιών. Στην κλασική ερώτηση των μεγαλύτερων «Τι θα γίνεις όταν μεγαλώσεις» απαντούσα με απόλυτη βεβαιότητα «Ζωγράφος!».

Έδωσα εξετάσεις στο επιβλητικό παλιό κτίριο της Σχολής, στην Πατησίων, πέρασα στο Προκαταρκτικό και έγινα ένας από τους αγαπημένους του καθηγητή μας στο σχέδιο, του Νίκου Νικολάου. Ύστερα από τις βαρετές τελευταίες τάξεις στο γυμνάσιο αρρένων που είχα τελειώσει, βρέθηκα έξω, στον πραγματικό κόσμο, στο επιβλητικό νεοκλασικό της Σχολής, με το μεγάλο, πολύβουο προαύλιο, τις μαρμάρινες σκάλες και τις ωραίες αίθουσες με τα ψηλά παράθυρα που έμπαζαν το φως του ήλιου. Γύρω μου στριφογύριζε ένα ατελείωτο γαϊτανάκι από κορίτσια που κελαηδούσαν στις παρέες, αγόρια με μούσια και φαβορίτες, όλοι μας με παντελόνια φαρδιά και αμπέχονα – χρώματα, χρώματα παντού, να μπλέκονται σε στροβίλους και κύματα, μια θορυβώδης νεότητα που παλλόταν από όνειρα και ιδανικά, και οργή για τα παιχνίδια της Δεξιάς που

πραγματοποιούσε όλο και πιο βίαιες επιθέσεις ενάντια στο φοιτητικό κίνημα.

Στο προαύλιο και στις αίθουσες τα μαθήματα συχνά έμπαιναν σε δεύτερη θέση πλάι στους τσακωμούς μεταξύ των οργανώσεων, κυρίως ενάντια στα μέλη της ΕΚΟΦ. Οι ιδεολογικές αντιπαραθέσεις μαζί τους πολύ γρήγορα περνούσαν σε συμπλοκές.

Τότε, μέσα της δεκαετίας του '60, ο κόσμος όλος ήταν όπως εμείς – είκοσι χρονών. Μαζί μ' εμάς είχε ξαναγεννηθεί η ζωή, όλα είχαν αλλάξει, ακούγαμε τα νέα τραγούδια που έπαιζαν στις μπουάτ της Πλάκας, τον Τιπούκκειτο, την Απανεμιά, το Συμπόσιο, τη Ρουλότα και ένα σωρό άλλες. Αντί για τις ντιζέζ με τα μικρόφωνα, νέοι τραγουδιστές, κορίτσια και αγόρια που θα μπορούσαν να είναι συμμαθητές μας στη Σχολή, παιδιά κι εκείνα σαν εμάς, με φωνές απλές, χωρίς στόμφο, έλεγαν τα καινούργια τους τραγούδια πάνω σε στίχους που είχαν καθαρή ποίηση. Το φως μιας επανάστασης αχνόφεγγε, ο παλιός κόσμος βούλιαζε κι εμείς, απομακρυσμένοι από το όλο και πιο απρόσωπο κέντρο της πόλης, κρυμμένοι στις παραμελημένες γειτονιές της, φέρναμε τον καινούργιο.

Ο πατέρας μου, από αντίδραση στους νησιώτες αστούς που είχαν ματαιώσει τα όνειρά του, είχε γίνει κομμουνιστής και ήταν από παλιά ενταγμένος στην ΕΔΑ, ως συνδικαλιστής του Ταμείου Εμπόρων. Εγώ, παιδί αριστερών, ήμουν στους Λαμπράκηδες.

Από τις πρώτες βδομάδες στο Προκαταρκτικό, είχα μπλέξει με μια Μαρία, ένα μαυροτσούκαλο, φανατική τροτσκίστρια, από τη Διοικούσα της ΕΦΕΕ, παρά τη φήμη της μικρής Μεσσαλίνας που τη συνόδευε (αποκλειστικά με «συντρόφους» βέβαια). Αν και το μαυροτσούκαλο μου άρεσε πολύ, είχε περίεργες απόψεις για τους ζωγράφους που εμείς λατρεύαμε και αποκαλούσε τον Ρέμπραντ και τους δασκάλους του Κουατροτσέντο και του Τσινκουετσέντο «όργανα της σκληρής φεουδαρχίας» και «σύμβολα της Κατεστημένης Τέχνης». Ισχυριζόταν μάλιστα πως οι νέοι ζωγράφοι δεν έφτανε μόνο να ανατρέψουμε την τέχνη τους αλλά, ιδανικά, να καταστρέψαμε, αν μπορούσαμε, και τα ίδια τα έργα τους, σκίζοντας, καίγοντας ή μουτζουρώνοντάς τα στα μουσεία. Στην αρχή τα άκουσα σαν ενθουσιώδεις υπερβολές, γέλασα και συμφώνησα· αλλά, την τρίτη ή τέταρτη φορά που επανέλαβε με πάθος τις επαναστατικές της αυτές ιδέες, αισθάνθηκα άσχημα, αποφάσισα να τη χωρίσω και από τότε μάλλον άρχισα να βλέπω με λιγότερο ενθουσιασμό τους διανοούμενους συνδικαλιστές μας.

Τελειώνοντας τη χρονιά, ετοιμάστηκα για τις εξετάσεις στο Εργαστήριο Ζωγραφικής, στο οποίο θα είχαμε καθηγητή τον Μόραλη. Ο Νικολάου τού είχε ήδη μιλήσει (μου το είπε ο ίδιος) και του επεσήμανε το ταλέντο μου στο σχέδιο. Τον Ιούνιο έδωσα εξετάσεις για το Εργαστήριο της Ζωγραφικής και πέρασα με την πρώτη (άλλοι

έδιναν και πέντε και έξι φορές) ένατος στη σειρά. Ήταν ένας θρίαμβος.

Βλέποντας τις προόδους μου, ο πατέρας, όσο και αν δεν ήταν ενθουσιασμένος με το καλλιτεχνικό μου μέλλον («τοίχους θα μπογιατίζεις για να ζήσεις»), ξαφνικά συγκινήθηκε. Οι έπαινοι του Νικολάου, μαζί με τη σύσταση στον Μόραλη να μ' έχει υπόψη του, μπορεί να μην προκάλεσαν πανηγυρισμούς από πλευράς του, αλλά ήταν ολοφάνερη η περηφάνια για το βλαστάρι του, που θα ξέφευγε από τη ρουτινιάρικη ζωή του εμπόρου και, αντί να ασχολείται με λογιστικά βιβλία και συναλλαγματικές, ίσως μια μέρα καλούσε τους περήφανους γονείς του σε κάποιο δικό του βερνισάζ.

Τώρα είχε έρθει η ώρα να αποφασίσω πού θα έκανα διακοπές. Η αρχική ιδέα ήταν να πάω με δυο συμμαθητές της Σχολής και τις κοπέλες τους στον Πόρο, όπου ένας τους είχε σπίτι. Στην πορεία όμως είχα αμφιβολίες: το σπίτι είχε δύο δωμάτια κι εγώ, χωρίς κορίτσι την εποχή εκείνη, θα έπρεπε να κοιμάμαι σε μια αιώρα στη βεράντα, αφήνοντας τα ζευγάρια ήσυχα στις νυχτερινές, μεσημεριανές και πρωινές περιπτώξεις τους. Όσο όμως πάλευα να αποφασίσω, το ευτυχισμένο κουαρτέτο είχε ήδη φύγει από την Αθήνα.

«Φέτος» είπε ο πατέρας μου «να πας, αν θες, στο Λιβάδι, στο σπίτι του Φαίδωνα του Καραλή. Υπήρξε φίλος και του Νικολάου και του Μόραλη. Θα ωφεληθείς από τη γνω-

ριμία και την τέχνη του, που έκανε έναν Γάλλο τεχνοκρίτη να τον κατατάξει ανάμεσα στους κορυφαίους της Ευρώπης στο σχέδιο. Μιλούσαμε τις προάλλες στο τηλέφωνο, με συγχάρηκε για το ταλέντο σου και είπε πως σε περιμένει, αν θες, να πας να μείνεις μαζί τους. Έχει γιο στην ηλικία σου που σπουδάζει Μαθηματικά στην Πάτρα, θα κάνετε καλή παρέα. Και η κόρη του, που πρέπει να είναι δυο χρόνια πιο μεγάλη, πάει στη Γαλλική Φιλολογία. Θα περάσεις φίνα, θα έχεις την ευκαιρία να μιλήσεις μαζί του για ζωγραφική, να μάθεις πράγματα. Και θα κάνεις και τα μπάνια σου!»

Ο πατέρας μου είχε πάψει να επισκέπτεται το νησί εδώ και πάρα πολλά χρόνια, επειδή η οικογενειακή του περιουσία είχε εξανεμιστεί τελείως ύστερα από τον πρώιμο θάνατο των γονιών του και μετά τον γάμο του έμεινε για πάντα στην Αθήνα. Μόνο κάποια καλοκαίρια, παλιότερα, τα είχαν περάσει με τη μητέρα μου στο Λιβάδι, στο σπίτι του Καραλή. Όλες εκείνες τις φορές εμένα με είχαν στείλει στην κατασκήνωση. Έτσι, το Λιβάδι μου ήταν τόσο άγνωστο όσο και το αυστριακό Τιρόλο.

Ήταν φανερό πως ήθελε η μοίρα να πάω για διακοπές σ' αυτό το νησί – κυρίως για να γνωρίσω από κοντά έναν ζωγράφο που οι γονείς μου (και εκείνος ο Γάλλος τεχνοκριτικός) τον θεωρούσαν σπουδαίο.

Καλοκαίρι 1966.

Ο Σπύρος, μαθητής στη Σχολή Καλών Τεχνών,
περνά τις διακοπές του φιλοξενούμενος
από την οικογένεια ενός ζωγράφου στο νησί.
Είναι ένα σημαδιακό καλοκαίρι, όχι μόνο για
τον ίδιο αλλά και για την οικογένεια
που τον φιλοξενεί. Λίγο αργότερα, ο Απρίλιος
του '67 αλλάζει τα πάντα στη ζωή του.

Η ιστορία του Σπύρου είναι η ιστορία
και πολλών άλλων της γενιάς του.
Είναι η ιστορία ενός νεαρού ζωγράφου
που αρνήθηκε να προδώσει την παρέα του
αλλά πρόδωσε το όνειρό του.

ISBN: 978-618-03-2983-4

9 786180 329834

ΒΟΗΘ. ΚΩΔ. ΜΗΧ/ΣΗΣ 82983

metaixmio.gr

ΔΙΑΘΕΣΙΜΟ
ΚΑΙ ΣΕ

e-book

